

Валентина Александрова
(Київ, Україна)

Секція: Філологічні науки

НАВЧАЛЬНИЙ ТЕКСТ В РАМКАХ ПЕДАГОГІЧНОГО ДИСКУРСУ

Початок активного дослідження тексту припадає на другу половину ХХ століття, коли в лінгвістиці текст було визнано найвищим ярусом мовної системи. Визначенню тексту та характеристиці його ознак присвячено лінгвістичні роботи Н.Арутюнової, М.Бахтіна, Н.Валгіної, І.Гальперіна, В.Різуна, М.Пентилюк, М.Плющ, Г.Шелехової та ін.

У своїй монографії «Педагогічний дискурс учителя-словесника» науковець А.В.Нікітіна робить спробу визначити текст як наукову одиницю: «Текст є одиницею об'єднання мовних засобів комунікації – предметом дослідження лінгвістики, психології, лінгводидактики та інших наук, ... результат навчально-мовленнєвої діяльності»[1, с.240].

Визначення тексту з погляду комунікативної лінгвістики запропонував Ф.Бацевич: «це результат спілкування, його структурно-мовний складник і одночасно кінцева реалізація; структура, в яку втілюється «живий дискурс після свого завершення»[3, с.147].

Для інтерпретації тексту необхідний найширший контекст: це не тільки розуміння мовних засобів, використаних в цьому тексті, але і розуміння культури, історичної епохи, стилю, жанру, емотивних смислів в тексті та багато іншого. Текст розуміється не як система, яка знаходиться в собі (внутрішня лінгвістика в теорії Ф. Соссюра), але і як продукт, отриманий в ситуації спілкування, що знаходиться в залежності від її структури та багатьох екстралінгвістичних чинників.

Сучасні тенденції філології полягають в значенні людського фактора в мові, а значить, текст розглядають в контексті ситуації спілкування, тобто з позиції дискурсу. Такий підхід дозволяє дослідникам глибше вивчити питання комунікації, розуміння тексту, особливост мовлення комунікантів. Дискурсу властива інституційність. Розрізняють такі типи дискурсу як релігійний, науковий, політичний, військовий, спортивний і т.п.

Під дискурсом у філології розуміють текст, занурений у ситуацію реального спілкування, для дискурсу властива певна структура, в якій є учасники спілкування, запрограмовані способи та умови спілкування, закладена організація спілкування.

Термін «педагогічний дискурс» використовується як в філології, так і в педагогіці. У сфері педагогіки педагогічний дискурс трактується як об'єктивно

існуюча динамічна система ціннісно-сміслових комунікацій суб'єктів освітнього процесу, яка функціонує в освітньому середовищі ВНЗ, що включає учасників дискурсу, педагогічні цілі, цінності та змістову складову, що забезпечує набуття студентами випереджувального досвіду в проектуванні та оцінці будь-якого педагогічного або соціального явища відповідно до норм культурної діяльності. У педагогіці, як правило, розробляється структура педагогічного дискурсу та ефективні методики викладання, тоді як філологія звертає увагу на лінгвістичні аспекти мовлення в процесі навчання, на характеристики, які навчають тексту, які беруть участь у цій схемі.

Розглянемо докладніше структуру педагогічного дискурсу з філологічних позицій. Мета педагогічного дискурсу - соціалізація нового члена суспільства (пояснення устрою світу, норм і правил поведінки, організація діяльності нового члена суспільства в різних галузях. Учасники педагогічного дискурсу - учитель і учні, викладач і студент. Вони можуть бути різного віку (при навчанні дорослих можлива ситуація, в якій учитель молодший за своїх учнів), але їхні стосунки ієрархічні, адже учитель повинен володіти більшою компетенцією в рамках навчального предмета, він є організатором діяльності учнів, його знання та вміння в області предмета навчання вважаються еталонними. Такі якості особистості вчителя визначають умови педагогічного спілкування: мотивацію учнів для вивчення предмета, пізнавальну діяльність учнів, присутність змісту навчання (інформація, яку необхідно засвоїти, умінь, яким слід навчитися, компетенції, якими потрібно оволодіти).

Організація педагогічного дискурсу складається з декількох етапів діяльності. З боку вчителя - це надання об'єкта для вивчення або освоєння, контроль засвоєння і повідомлення учням результатів контролю. З боку учнів - це знайомство з об'єктом вивчення, засвоєння інформації або оволодіння компетенціями або вміннями та проходження стадії контролю. Багато етапів навчання пов'язані з вербальною комунікацією.

Розглядаючи навчальний текст в рамках педагогічного дискурсу, можна показати низку характеристик цього тексту. По-перше, навчальний текст може бути присутнім у формі пояснення вчителя, виконуючи роль засобу навчання. По-друге, навчальний текст може бути предметом розгляду і тією інформацією, яку потрібно опанувати в процесі навчання.

Характеристики навчальних текстів співвідносяться з елементами педагогічного дискурсу. Щодо врахування особистостей учнів, ми можемо виділити таку рису як зрозумілість тексту. Ця категорія визначає співвідношення нової та знайомої інформації для учнів. Учитель як організатор процесу навчання повинен вибирати тексти для навчання, керуючись різними принципами, при цьому основний з них - передача інформації для засвоєння, яка повинна бути зрозуміла для учнів, і разом з тим містити нову інформацію. Психологи називають «зоною найближчого розвитку» ті завдання, які можна вирішити тільки за допомогою сторонньо спрямовуючої людини. (Термін вперше введений Л.С. Виготським).

З точки зору аналізу тексту з урахуванням особистості педагога, важлива така риса тексту, як герменевтичність. Під герменевтичним текстом ми

розуміємо властивість тексту містити прихований смисл за задумом автора, а також здатність тексту продукувати нові смисли. Герменевтикою володіє якісна художня література, публіцистика, наукова і науково-пізнавальна література. Про герменевтичну художню літературу написано багато, і ми не будемо детально зупинятися на цьому питанні. Відзначимо тільки, що не всі тексти містять смисли за задумом автора, а тільки якісна література. Чим більше таких смислів в тексті, тим він цікавіший для читача і більш значущий для культури.

Як стверджує дослідник Єжова Т.В. « Дискурсивна компетентність - це сукупність знань, умінь, навичок, а також способів діяльності, пов'язаних з побудовою та ситуативним розумінням дискурсів як об'єктів реальної дійсності в процесі здійснення професійної діяльності. Таким чином, встановлюється підпорядкованість знань умінням і підкреслюється роль умінь (досвіду) практично реалізовувати знання, вирішувати завдання професійної діяльності на цій основі. Дискурсивна компетенція, як і будь-яка компетенція, включає освоєння чотирьох типів досвіду:

- досвіду пізнавальної діяльності, фіксованого у формі її результатів - знань;
- досвіду здійснення відомих способів діяльності - у формі вміння діяти за зразком;
- досвіду творчої діяльності - у формі вміння приймати ефективні рішення в проблемних ситуаціях;
- досвіду здійснення емоційно-ціннісних відносин - у формі особистісних орієнтацій » [2, с.35].

Освоєння цих чотирьох типів досвіду дозволяє сформувати у студентів здатність здійснювати складні культуроподібні види дій, які в сучасній педагогічній літературі носять назву компетентностей.

У ВНЗ студенти в переважній більшості засвоюють наукові тексти. Науковий текст спрямований на вдумливе читання, яке має за мету не тільки оволодіння інформацією, а й рефлексією над цією інформацією, в цій ситуації важлива оцінка прочитаного з позицій стану науки в цій галузі і знання читача про стан науки в цій сфері. Таким чином, прочитаний науковий текст стає основою нового наукового знання.

Ми вважаємо, що необхідно вибирати для навчання тексти, які містять герменевтичну ситуацію, тобто тексти, де є прихований сенс, крім того, що лежить на поверхні. Робота з такими текстами розвиває мислення і здатність до глибшого розуміння не тільки прочитаного тексту, а й ситуації, в якій він був написаний. Сформовані механізми розуміння і аналізу інформації можна потім перенести на інші сфери життя. Звичайно, в першу чергу, цей принцип важливий для філології, але він використовується і для викладання історії, юриспруденції та ряду інших дисциплін гуманітарного та природничого циклу.

Якщо говорити про такий елемент структури педагогічного дискурсу як студент, важливо враховувати мотивацію того, хто навчається. Обраний текст

повинен відповідати його інтересам. Мотивація для навчання залежить від мотивації поза процесом навчання, тобто студент розуміє, для чого йому це треба вивчати (*extrinsic motivation*), а також від інтересу до самого процесу навчання і тому, що відбувається в аудиторії (*intrinsic motivation*). Вибір потрібних текстів для навчання створює зовнішню мотивацію студентів, оскільки торкається знання широкого контексту, а також стимулює їх внутрішню мотивацію, оскільки породжує інтерес до досліджуваного тексту.

Підводячи підсумки, відзначимо, що дослідження навчального тексту є цікавою проблемою, над якою працюють науковці у плані визначення змісту навчання і вибору методів роботи з текстами.

Література:

- 1.Нікітіна А.В.Педагогічний дискурс учителя-словесника:монографія.- К.:Левіт,2013.-338с.
- 2.Єжова Т.В. Педагогічний дискурс і його проектування. // Інтернет-журнал "Ейдос". - 2007. - 30 вересня. <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-5.htm> .
- 3.Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник/-К.:Вид.центр «Академія»,2004.-344с.

Київ-213, вул. Прирічна, буд.17, кв. 337

Тел.413-12-09, моб. 0973421950

E-mail: wenera_alex@triolan.net.ua

Київський університет імені Бориса

Грінченка, кафедра української мови, старший викладач